

УДК 378.183«19»

Валентина Волікова

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКИХ КЛУБІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УСРР У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

На основі вивчення широкого кола джерел у статті висвітлюється питання організації дозвілля студентської молоді УСРР у 20-х роках ХХ століття. Відображено особливості формування нової генерації радянського студентства, проблеми організації раціонального дозвілля студентської молоді. Установлено роль студентських клубів та клубних об'єднань у формуванні особистості молодого спеціаліста.

Ключові слова: дозвілля, студентська молодь, клуб, клубні об'єднання.

Аналіз науково-педагогічної літератури [1; 3; 6], засвідчує що студентство є найактивнішою соціальною групою з притаманними для неї максималізмом, корпоративізмом, вірою у своє високе призначення тощо.

Особливу роль відіграє позанавчальна діяльність молоді, яка є не менш важливою в процесі її соціалізації, формуванні життєвих пріоритетів та світогляду.

Саме тому проблема способів проведення дозвілля сучасним студентством, а саме – тенденція до зростання місця пасивного відпочинку (захоплення комп'ютером, віртуальним спілкуванням в Інтернеті, перегляд телепередач), асоціальної діяльності (делінквентна поведінка молоді – від шкідливих звичок до злочинів кримінального характеру), зміни життєвих цінностей та витворення хибних ідеалів – є на сучасному етапі чи не найактуальнішою.

Зазначена проблема була в центрі уваги спеціалістів різних галузей. Окремі аспекти розглядали в дослідженнях, присвячених процесам культурно освітнього розвитку УСРР (Білодід І., Білоцерківський І., Полоцький О.). Певною мірою питання клубної діяльності висвітлювали в роботах присвячених ролі комсомолу в житті молоді та вищої школи (Галаган А., Дізель С., Баумштейн В.). Проблеми молоді, ідеологізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах періоду 1920-х рр. вивчали життя юного покоління в умовах формування тоталітарного режиму, і в цьому контексті – діяльність їх організацій (Прилуцький В., Щупак І.).

Проте діяльність студентських клубів та клубних об'єднань їх роль в організації дозвілля студентської молоді залишилися поза увагою науковців.

Метою статті є визначення ролі студентських клубів в організації

дозвілля студентської молоді УСРР 20-х років ХХ століття. Це можливо шляхом виконання наступних завдань:

- вивчення джерелознавчої бази дослідження;
- з'ясування рівня соціально-побутових умов та культурно-освітніх змін вищої школи;
- характеристика дозвільної діяльності студентської молоді;
- аналіз ролі студентських клубів та клубних об'єднань.

На сучасному етапі розвитку суспільства особливої актуальності набувають питання соціального виховання студентської молоді, здатної сприймати, високо цінувати духовні та матеріальні цінності минулого та сьогодення.

Освіта відтворює й нарощує інтелектуальний, духовний і економічний потенціал народу, виховує патріота і громадянина України. Позанавчальна діяльність студентської молоді є важливою в процесі її соціалізації, формуванні життєвих пріоритетів та світогляду. Дозвілля є невід'ємною складовою структури повсякденності студентства, яку, зокрема, українська дослідниця Коляструк О., умовно називає «аксіологією життя» або стилем життя (смісловне наповнення, система життєвих орієнтирів – як і заради чого жити: цінності, мораль, звички, пріоритети) [1]. Дозвілля має різноманітний арсенал способів та видів занять, тому доречним було б дати його дефініцію та окреслити структуру. Під дозвіллям розуміється сукупність занять, за допомогою яких: відбувається відновлення фізичних, розумових і психічних сил людини. Воно складається з: індивідуального споживання культури (читання книг, журналів, газет, прослуховування радіо тощо); публічно-видовищного споживання культури (відвідування театрів, кіно, концертів, музеїв, спортивних видовищ та ін.); спілкування (з сім'єю, родичами, друзями тощо); фізичних занять (ранкової та вечірньої гімнастики), спорту, туризму; розваг; пасивного відпочинку (прогулянок без певної мети та ін.); творчої діяльності і любительських занять (різноманітних гуртків, студентських наукових товариств).

Для глибокого вивчення проблеми організації дозвілля молоді варто звернути увагу на досвід минулих років. Особливо цікавим є період 20-х років, коли у системі вищої освіти УСРР відбулися докорінні зміни, які мали значний вплив на структуру студентства.

По-перше: відбувалась заміна класичних університетів на спеціалізовані інститути. Середні спеціальні навчальні заклади були реформовані у технікуми.

По-друге: змінився соціальний контингент студентства з осені 1921 р. можна було вступити до вищого навчального закладу лише за рекомендаціями партійних, профспілкових, комсомольських, військових організацій та комітетів незаможників. Водночас у 1921–1922 рр. з вузів було виключено 5,5 тис. «соціально-ворожих елементів».

По-третє: значно зросла роль робітничих факультетів – було створено розгалужену систему підготовчих курсів та робітфаків з 1922 по 1930 роки «з метою підготування з робітників міста й села науково-освічених організаторів соціалістичного господарства, а також з метою дійсного оробітнення існуючих інститутів» РНК УСРР декретом від 7 березня 1921 р. ухвалив відкрити дворічні робітничі факультети.

Таким чином вже у 1924 р. в УСРР налічувалося 39 інститутів, 158 технікумів та 33 робітфака, де навчалося відповідно 35 485, 28 167 та 7 972 чоловік. В чотирьох індустріально-технічних інститутах було 6 824 студенти, у 7 сільськогосподарських – 3 856, у 6 медичних – 11 567, у 14 педагогічних – 7 659, у 3 соціально-економічних – 3 789, у 5 художніх – 1790.

Значну частину студентства складала робітничо-селянська молодь, яка прагнула здобути вищу освіту. Близько половини майбутніх студентів не здобули середньої освіти [2].

Мережа вищих навчальних закладів розподілялася по республіці досить нерівномірно. Головними студентськими центрами, як і до революції, залишалися Київ, Харків, Одеса та Катеринослав. Водночас створювалися нові інститути, технікуми і робітфаки на периферії. У Київській губернії налічувалося 10 інститутів з 11 992 студентами, 36 технікумів з 7 085 та 6 робітфаків з 1 051 слухачами. В Харківській губернії – 8 інститутів (10 603 студенти), 15 технікумів (3 479 студенти), 7 робітфаків (2 255 студенти). В Одеській – 10 інститутів (7 255 осіб), 23 технікумів (4 471 осіб), 7 робфаків (1 322 осіб). У Дніпропетровській – 3 інститути (3 787 осіб), 26 технікумів (3861 осіб), 5 робітфаків (1009 осіб).

На 1 січня 1927 р. в УСРР налічувалося 37 інститути з 28 196 студентами та 147 технікумів з 26 463 учнями та 31 робітфак з 6 634 учнями 7. Значно збільшився в цих закладах відсоток робітників і селян. Перших в інститутах було вже 23,2 %, других – 18,2 %. Ще більшою була їх питома вага на робітничих факультетах. В 1926/27 учбовому році серед 5343 учнів, що навчалися на 26 денних робітфаках, робітники склали 61 %, селяни 31,6 %.

Більшість студентів вербувалася з числа службовців (працювали до вступу до вузу в різних установах). Досить значна частина знаходилася до навчання на утриманні рідних – це була найбільш забезпечена група студентства.

Серед ремісників прагнення до вищої освіти було незначним. До ремесла вони залучалися вже з раннього віку. Крім того, ремесло забезпечувало матеріально і не викликало бажання навчатися у вузі [3].

Проблема організації дозвілля стояла досить гостро у студентському побуті, широкого прояву набули різні негативні явища. Про це неодноразово писали тодішні видання. Зокрема, що майже все дозвілля багатьох студентів захоплювали анекдоти: «І як збиралася група вузівців,

то починалися безперервні «соромницькі» анекдоти про євреїв, про вірмен, про дівчат, про вдалого солдата, про Пушкіна» тощо.

Поширеними серед студентів були і нецензурні вирази. Іноді їх вважали за один з виявів «гарного тону». У вузах діти службовців, вчителів намагалися перевершити один одного безперервними лайками, щоб ніхто не подумав, що вони «міщани або інтелігенти». Деякі студенти лаялися значно більше, даючи «фору» першому-ліпшому робітникові [4, с. 15].

Досить широкого розповсюдження серед мешканців студентських гуртожитків набула гра в карти на гроші. Іноді це закінчувалося кривавими бійками. Іноді студенти в гуртожитку розважалися некоректними, «бурсацькими» витівками по відношенню до своїх товаришів: «Студента, що спить вимащують сажею або розмальовують акварельними фарбами під негра. Буває, що того, хто спить обливають холодною водою, прив'язуючи рушником до ліжка» [4, с. 54]. «В студентських гуртожитках панує грубість у взаєминах, лайка, а іноді й бійка. Можна також спостерігати сценки систематичного знуцання над студентами, що не вміють дати відсічі. Відсутність будь-якої роботи в гуртожитку, відсутність змоги відпочити в культурному оточенні (немає клубу) породжує всілякі ненормальності в побуті, нудьгу, сум і занепадництво», – так в 1929 р. журнал «Студент революції» характеризував ситуацію в студентських гуртожитках Харкова [4, с. 47].

1920-ті роки стали переломними в житті студентів, як і всього населення радянської України. Реформування вищої школи, курс на її пролетаризацію змінили соціальне обличчя студентства. Робітничо-селянська молодь принесла до вузів свої звички, уклад життя, які були чужі традиціям старого студентства і викликали чвари в студентському середовищі навіть на побутовому рівні.

Як показало вивчення історико-педагогічної літератури [3; 4; 5; 6], значно активізувалася увага науковців до естетично-виховних можливостей клубної роботи, визначенні її ролі в житті студентів, яка ефективно реалізувала свої виховні функції, якщо її діяльність стає органічним елементом виховного процесу вищого навчального заходу.

Введення клубної роботи було важливим правильне визначення мотиваційних пріоритетів, які розставлялися студентами, адже клубна робота – одна з форм поза аудиторної виховної роботи зі студентською молоддю.

Під клубом розуміли «об'єднання людей». Клубні об'єднання були надзвичайно різноманітні: власне клуби, кружки, студії, секції, товариства. У кожній з цих форм є свої особливості, але всі вони працювали на умовах добровільного об'єднання учасників, метою яких є спілкування, організація та проведення заходів за обраним напрямком – науковим, громадським, політичним, мистецьким, спортивним тощо, а також для

спільного відпочинку та розваг. Клуб – це об'єднання студентів, яке вирішувало проблему зайнятості останніх у позаурочний час, мало виховну функцію, задовольняло потреби студентської молоді в спілкуванні, обізнаності на цікаві теми, іноваційності, винахідливості мислення, формуванні знань, навичок, емоцій та почуттів [5].

Ряпо Я., в роботі «Радянське студентство (характеристика вузів України)» зазначав, що важливу роль у вихованні студентів, організації їх дозвілля відігравали клуби. Київський індустріальний інститут мав свій клуб з кіноустановкою. Заслуженою популярністю серед студентів Харкова користувався міжвузівський клуб, який відвідували понад 1000 студентів цикл лекцій «Як студентам упорядкувати своє навчання» [6].

Відзначається, що активізація клубної роботи зі студентською молоддю в 20-ті роки ХХ століття на Україні зумовлювалася розвитком демократії, зростанням національного руху в країні, об'єктивною необхідністю виховання нової особистості. В досліджуваній період практика значно випереджувала теорію. Тому й методика організації клубної роботи формувалася передусім у процесі узагальнення досвіду роботи існуючих клубів. Матеріали, присвячені питанням організації й висвітленню досвіду практичної роботи вітчизняних та закордонних клубів для студентської молоді, публікувалися в науково-педагогічних часописах, періодичних журналах України: «Шлях освіти», «Радянська освіта», «Студент революції», «Червоне студентство».

З кожним роком розмах масово – політичної роботи у вузах ставав все ширшим. У 1928 році існувало 75 клубів, які налічували 15 тисяч студентів, окрім клубів, також існували 113 читалень і червоних кутків. Серед студентів склалася чудова традиція проводити урочисті свята з нагоди закінчення учбового року.

Таким чином в період 20-х років відбувалися зміни соціально-побутового, політичного характеру, розгорталось будівництво радянської вищої школи, що вплинуло на формування нової генерації студентства. Дбаючи про організацію студентського дозвілля, влада отримувала дієві важелі впливу на формування їх світогляду. Особливу увагу держава приділяла організації клубній діяльності ВНЗ, залучаючи таким чином до культурно-громадського життя велику кількість молоді.

Визнання клубу як ефективної форми впливу на формування самосвідомості студентської молоді викликає потребу переосмислити історичний досвід і творчо використати прогресивні педагогічні ідеї минулого у нових соціально-політичних умовах України.

Подальшого дослідження потребують можливості організованої діяльності клубних об'єднань для розвитку лідерських якостей особистості, формування активної громадської позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коляструк О. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці / О. Коляструк // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 174–184.
2. Ласс Д. Современное студенчество / Д. Ласс. – М.-Л., 1928. – С. 24.
3. Прилуцький В. Побут студентів в УСРР в 1920-х рр. / В. Прилуцький // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К. : Інститут історії України НАН України, 2006. – № 15. – С. 85.
4. Враг наступає // Студент революції. – 1929. – № 4. – С. 49–51.
5. Радкович Л. Полікультурні можливості клубної роботи в системі вищої освіти / Л. Радкович // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – 2010. – № 2(3). – С. 215–218.
6. Ряппо Я. Радянське студентство (характеристика вузів України) / Я. Ряппо. – Х. : Державне видавництво України, 1928. – 48 с.